

שאלות שהייתי שואלת את אוגדן

צילה טנא

שלא כמנהגי בפינת "פסיכולוגים יוצרים" המוקדשת בדרך כלל לראיון "אמיתי" עם פסיכולוג יוצר, בחרתי הפעם להביא שאלות והרהורים אשר התעוררו אצלי בעקבות קריאת רומן הביכורים של הפסיכולוג הנודע, תומס אוגדן.

לעניות דעתי, התשובה לשאלה זאת היא: לא מספיק! אותו כישרון מבורך לכתוב "את" הדברים ולא "על" הדברים, המדהים אותי בכל פעם מחדש אצל יוצרים כמו דוד גרוסמן, המצליחים להחיות את גיבורי ספריהם ולשרטט עבורנו את אירועי חייהם בתיאורים החפים מכל אינטרפרטציה ושיפוטיות עלול אולי להיחסם אצל הפסיכולוג המקצועי ואפשר שגרע אף מן הספונטניות בספרו של אוגדן. נראה כי אוגדן הפסיכולוג לא הצליח לחמוק מפרשנות היתר ומן ההתחקות הדקדקנית כמעט אחר מניעים והסברים המאפיינת כל כך את עבודתנו כפסיכולוגים, דבר שגרם לספרו להיראות יותר כתיאור מקרה קליני של הגיבורה מרתה ופחות כרומן הפורש לפנינו את סיפור חייה האומללים ומותה הטראגי. תוצרי הלוואי לכך באים לידי ביטוי גם בדיכטומיה המוקצנת בתיאור משפחות המוצא של הגיבורים על פי רמת הפתולוגיה המופגנת בהתנהגותם.

כך, למשל, מתוארת משפחתה של מרתה כמשפחה "חולה" ומנוכרת, וילדותה כרוויה באירועי התעללות של אב אלים ופוגעני, ואילו ילדותו של ארל בעלה צבועה בגוונים פסטורליים אידיליים בחיק משפחה בריאה, חמה ואוהבת עם אָם "אולטימטיבית" לכל הדעות. ואפילו לטקס קבורתה של מרתה לא יגיעו הוריה המתנכרים בעוד שהוריו של ארל יתייצבו שם בהפתעה על אף המרחק הגאוגרפי הרב ולמרות הטרגדיה הנוראית לה הייתה אחראית במידה לא מבוטלת מרתה כלתם.

בניגוד לכותב הספר אוגדן, שאינו מחמיץ שום פרט ביוגרפי כהסבר להתרחשויות בחייהם של גיבוריו, ארל, גיבור ספרו, דווקא "משמיט" את כל הפרטים המשפחתיים הרלוונטיים בעת חקירת המשטרה, כי בתפיסתו, "מה שקרה במשפחה שלהם ובעבר, לא היה עניינו של אף אחד", ונראה כי את כל אותם הפרטים שהשמיט ארל, הוא בעצם הכחיש לאורך כל חייו עם בת זוגו הלוקה בנפשה, והם נדחסו אל מקום אפל בתוכו כך שיכול היה להישאר בעמדתו הפסיבית והרפה ולהמשיך ולנהל מערכת יחסים משפחתית תקינה כביכול ולהתעלם מאירועים

תומס ה' אוגדן הוא פסיכואנליטיקאי בעל שם, מטפל ומדריך במכון הפסיכואנליטי וכותב מקצועי פורה במיוחד. מאמריו זכו בפרסים חשובים וגישתו האינטראקטיבית המשלבת את תאוריית יחסי האובייקט עם התאוריות של פסיכולוגיית האגו מוערכת מאוד ומוכרת בתרומתה ובהשפעתה על הזרמים החדשים בפסיכואנליזה. אוגדן פרסם 12 ספרי עיון בתחומי וספריו תורגמו לשפות רבות. בשנת 2012 זכה בפרס סיגורני על מפעל חייו בתחומי הפסיכואנליזה. אחדים מספריו החשובים – "הקצה הפרימיטיבי של החוויה", "על אי-היכולת לחלום", "מצע הנפש" ו"לגלות-מחדש את הפסיכואנליזה" – זכו להצלחה רבה בישראל.

נוכח העושר המקצועי הזה אני סקרנית מאוד לדעת מה מניע פסיכולוג ותאורטיקן בעל שם עולמי והשפעה מקצועית שאינה מוטלת בספק לצאת מאזור הנוחות, להסיר את המעטה הבטוח והמתגמל של המוניטין והפרסום שאותם רכש בזכות ולא בחסד, ולהציב את עצמו באור הזרקורים במרחב חדש לחלוטין של הספרות היפה, על ידי פרסום רומן פרי עטו.

ואין לי ספק שהתשובה לכך היא בראש ובראשונה דחף יצירתי וצורך הרפתקני לבוא לידי ביטוי בדרך חדשה השונה לחלוטין מזאת שהלך בה עד כה. לזה מצטרפת בוודאי אהבה רבה למילה הכתובה ולאדם על כוחותיו, גחמותיו וחולשותיו. ואומנם, כל אלה מתגשמים בכל פרק ופרק מתוך ספרו המעניין והסוחף של אוגדן וגורמים לנו "לגמוע" את דפיו כמעט מבלי להניחו מידינו. עם זאת, שאלה נוספת הטרידה אותי: עד כמה יכולה עובדת היותנו פסיכולוגים לסייע לנו בכתיבה יצירתית ובתיאור דמויות ספרותיות אקספרסיביות או אולי להפך – לגרוע ולפגום בכתיבה בספרות היפה. וספציפית לגבי אוגדן: האם הצליח ברומן הביכורים שלו להתחבר לכותב הספרותי שבו ו"להניח" לפסיכולוג שבתוכו, לאיש המקצוע האנליטי מאוד, המדקדק בחקר האונטולוגיה של האישיות, ובעיקר, בחיפוש אחר הסיבות והרקע שמאחורי האישיות הפתולוגית?

מוזר לי עד כמה היה רב הניגוד בין השכנוע העמוק שלי מתורתו המלוכדת ומאירת העיניים של התאורטיקן המבריק אוגדן לבין האמינות הנמוכה בהרבה אותה חשתי מול כמה מפירושו בתיאור גיבוריו והתנהגותם. תשובתי לכך היא הציפייה הכל כך שונה שלנו מכל סוגה: בעוד שמסוגה מקצועית אנו מצפים שתהיה סדורה, אנליטית, מנומקת ומשכנעת קוגניטיבית, הרי שבסוגה ספרותית אנו מחפשים את הריגוש, את החיבור הפנימי לדמויות, ושואפים ללכת עם הגיבורים, לחוות את חוויותיהם ו"לנדוד" באי הסדירות של האירועים בחייהם, כשאנו מנסים כל הזמן לשזור בכוחות עצמנו את החוט המקשר בין האירועים ולהגיע לתובנות שלנו ואיננו מבקשים כלל וכלל לקבלן מן המוגמר, עשויות, מוכנות ו"משומנות".

בניסיוני להבין כיצד הצליחו פסיכולוגים אחרים ובניהם יאלום לחמוק מן הסתירה הזאת שבין הפסיכולוג לבין הסופר נראה לי כי דווקא בחירתו המודעת שלא לוותר לחלוטין על עמדתו הפסיכולוגית בתוך הרומנים שכתב, למשל על ידי יצירת דמות ספרותית שמקצועה הוא הפסיכולוגיה (כך בספרו "כשניטשה בכה"), היא שאפשרה לו למזג בין העמדות והתפיסות השונות מבלי לחטוא לאף אחת מהן.

לסיכום, אני ממליצה בחום על קריאת ספרו המרתק של אוגדן ואשמח לקבל תגובות נוספות של קוראים לשאלות שהעליתי באשר לקשר שבין הכתיבה המקצועית-העיונית לבין הכתיבה הספרותית.

קשים בינו לבין בת זוגו מרתה, ועוד יותר מכך – בין מרתה לבין בנו וורן.

דווקא בצל ההתעלמות וההכחשה של ארל, קשה שלא לשמוע את קולו של אוגדן מהדהד מעבר לדברים ה"עמוקים" ומלאי התובנה שאותם נושא ארל לאחר מותה של מרתה: "מרתה לא בחרה לחיות חיים נטולי אהבה, איש לא יבחר בכך מרצונו אם יש לו אפשרות בחירה. למרתה לא הייתה אפשרות בחירה."

האומנם יכולות מילים אלה להיות מילותיו של אותו ארל שבתגובה לאמירה הקשה של אשתו לקראת לידת בנה – "היה לי תינוק שאני לא רוצה" – שידל אותה בביטחון במילים "חלולות": "אני יודע. אבל את ואני נהיה משפחה טובה לתינוק הזה."

באותה מידה קשה לקבל את ההסבר המורכב של אוגדן לקונפליקט שבין מרתה לבנה וורן סביב מציצת האגודל המאוחרת שלו. "אף שהיה רק ילד וורן היה יריב שקול לאמו ... המאבק ביניהם סבב, לכאורה, סביב מציצת האגודל, אבל על כך המאזניים ניצב משהו גדול בהרבה ... על כך המאזניים היו מונחים הרצון שלו והרצון שלה, ההגדרה העצמית של שניהם הושתתה כל-כולה על רצונם." אי אפשר שלא לשאול: האם זה מה שביקש לעצמו הילד שנדחה על ידי אמו מלידתו והשתוקק במשך כל ילדותו לקבל ממנה אות כלשהו של התייחסות וקורטוב של חיבה? העיסוק של אוגדן בשאלת הבחירה העצמית פחות משכנע כאן נוכח העובדה שהוא מסביר את גיבוריו בעיקר באמצעות סכימות משפחתיות ראשוניות להן הם נחשפו בילדותם ואירועים טראומטיים שעיצבו את התנהגותם.

ביטוח אחריות מקצועית בלעדי לחברי הפ"י

הפוליסה עם הכיסוי הביטוחי הרחב ביותר
ובמחיר הנמוך ביותר בארץ! 455 ₪ לשנה

להצטרפות: סוכנות טיב קפיטל, טל' 03-9181000

או דרך אתר הפ"י

www.psychology.org.il